

Prof. dr. sc. Jozo Čizmić
Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu
Mail: jcizmic@pravst.hr

ULAGANJE U MLADE – INVESTICIJA, A NE TROŠAK

I/ POLAZNA (ANTI)TEZA

U mlade i njihovu budućnost uvijek se isplati ulagati. Investiranje u mlade nije trošak za državu i društvo, nego je najbolja investicija u budućnost.

Mladi su ključni čimbenici društvene promjene, od njih društvo dobiva energiju, kreativne ideje i odlučnost za poticanje inovacija i reformi.¹ Međutim, mladi u Hrvatskoj su nezaposleni, potplaćeni, nezadovoljni kvalitetom života, zabrinuti za svoju budućnost i veliki broj njih učestalo razmišlja o preseljenju u inozemstvo itd.² Mlade danas u Hrvatskoj najviše tište socioekonomski problemi, nizak životni standard, nedostatak životne perspektive, nezaposlenost, nejednake šanse na više područja, otežan pristup obrazovnim resursima, život s roditeljima, odgađanje sklapanja braka i sl.

Uloge koje mladi imaju su mnogostruke, a uključuju: inovacije, lakšu prilagodbu različitim oblicima komunikacije, korištenje društvenih mreža i drugih tehnologija, djelovanje kao međukulturalni ambasadori, peer-to-peer (vršnjački) voditelji i edukatori, pokretači zajednica, zastupnici promjena u ponašanju i zagovornici prava ranjivih skupina ljudi. Na Nacionalnim društvima je da prepoznaju mlade kao voditelje prilikom suočavanja sa trenutnim i problemima u nastajanju. Mladi posjeduju potrebne vještine i kapacitete kada rade zajedno s odraslima, a sve u duhu međusobnog poštivanja.

Infrastrukturna podrška i sustavna komunikacija s mladima, poticanje mladih na djelovanje u najranijoj dobi i kontinuirani rad s njima, preduvjet je aktivacije mladih. nositelji vlasti trebaju stvoriti takve zakonske i društvene okvire koji će pomoći da individualni trud i aktivizam mladih poluči željene rezultate. Pogrešno je misliti da su za rješavanje problema mladih najodgovorniji roditelji i svaka mlada osoba za sebe.

¹ *ULAGANJE U MLADE LJUDE – PROJEKT GLUE*, podatak na stranici: <https://argonauta.hr/argonautini-projekti/ulaganje-u-mlade-ljude-projekt-glue/>, pristup 24. 04. 2023.

² *KAKVU BUDUĆNOST MLADI IMAJU U HRVATSKOJ?*, podatak na stranici: <http://www.zagor.info/clanak/kakvu-buducnost-mladi-imaju-u-hrvatskoj>, pristup 24. 04. 2023.

Ranjivost mladih posebno dolazi do izražaja u tranzicijskim društvima, pogotovo ako su ona, kao u bosanskohercegovačkom slučaju, prethodno prošla kroz konfliktnu situaciju (rat), što onda konkretni životni ambijent, u političkom i ekonomsko-socijalnom i u svakom drugom smislu, čini dodatno rovitim i frustrirajućim. Za razliku od uređenih i razvijenih zemalja, u kojima se mladi tretiraju kao najdragocjeniji razvojni resurs, pa se u njih svjesno ulaže s ciljem da im se omogući poželjan ambijent za život u vlastitoj sredini, počevši od kvalitetnog obrazovanja i kontinuiranog usavršavanja pa do zaposlenja i raznih olakšica u privatnom poduzetništvu te rješavanju egzistencijalno važnih pitanja, kao što su stan i sl., u zapuštenim i nerazvijenim društvima mladi ne samo da su zanemareni, te u društveno-statusnom smislu marginalizirani, nego ih se, čak benevolentno, odriče i prepušta drugima, iako to predstavlja nenadoknativ gubitak za te zajednice. Dio krivice svakako pripada i mladima jer su očigledno apolitični, inertni, neinventivni, pasivni u najširem smislu.³

U radu smo ponajprije nastojali objasniti i ukazati na polazne teze u istraživanju i to:

1/ Ulaganje u mlade kao trošak (društvenoj zajednici, roditeljima, samim mladima) je potpuno pogrešno shvaćanje i nije zalog za bolju budućnost mladih i zajednicu u cjelini. Posebno nisu prihvatljiva razmišljanja da su o budućnosti mladih dužni skrbiti ponajviše ili gotovo isključivo roditelji i sami mladi jer takva razmišljanja i ponašanja neće pridonijeti boljitku i napretku na svim područjima društvenog života.

2/ Ulaganje u mlade je investicija u (bolju) budućnost je nedvojbeno ispravan i poželjan stav. Iako možda ne daje uvijek vidljive rezultate odmah po ulaganju, brojne analize i statistički podaci nedvojbeno dokazuju opravdanost kontinuiranog ulaganja u mlade. Jasno je da neka ulaganja po prirodi stvari moraju trajati neko vrijeme (primjerice, stipendije tijekom obrazovanja) kako bi dala željene i očekivane rezultate.

3/ Mladi su nositelji društvenih promjena i novih ideja. Kroz povijest se pokazalo da mladi ljudi ponajviše posjeduju kreativne ideje i odlučnost za poticanje inovacija i reformi i to na svim područjima (inovacije, digitalizacija, umjetna inteligencija, nove političke ideje i sl.)

4/ Mladi obrazovani ljudi su najznačajniji gospodarski resurs na tržištu jer posjeduju intelektualni kapital i najveći radni potencijal (lako prilagodljivi, radno mobilni, neopterećeni predrasudama, skloni novim tehnologijama, visokoobrazovani, kompetentni i kompetitivni, skloniji radu u privatnom sektoru i samozapošljavanju).

³ Jusuf Žiga, *MLADI U BOSNI I HERCEGOVINI – REZULTATI DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA*, u knjizi Lejla Turčilo, Amer Osmić, Jusuf Žiga, *Mladi, politika i mediji Priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 2017., str. 13.

II/ IZVORI ULAGANJA

Pošto je nedvojbena značaj i potreba ulaganja u mlade, postavlja se pitanje određivanja onih koji su dužni i odgovorni za ulaganje u mlade. Kada govorimo o izvorima ulaganja u mlade pri tome ne mislimo samo na financijska (novčana) ulaganja.

1/ Kao izvor ulaganja u mlade u prvom redu naveli bismo tzv. državni sektor. Treba kazati da je državni sektor, a prije svega mislimo na Vladu Republike Hrvatske, poduzeo i poduzima niz aktivnosti i ulaganja na tom području kao što su: reforma obrazovanja, subvencioniranje stambenih i drugih kredita, stipendije, porezna politika – umanjenje godišnjeg poreza na dohodak osobama do 30 godina života, , poticana stanogradnja, olakšice poslodavcima za zapošljavanje mladih osoba, stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa, povoljna zakonska regulativa, centri za socijalnu skrb – zaštita djece i mladih i programu socijalne skrbi, projekt osobni asistent, poticaji za samozapošljavanje i dr.

2/ I lokalna i regionalna samouprava poduzela je i poduzima niz aktivnosti u cilju pomaganja mladima. Lokalna i područna (regionalna) samouprava uvelike je osnivač i financira rad osnovnih i srednjih škola, (su)financira besplatne udžbenike, dodjeljuje stipendije, osiguravaju prijevoz učenika, stvara uvjete za nesmetan razvoj športa djece i mladeži, mjesto zaposlenja mladih, financiranje školskih obroka, oslobađanje od prireza, administrativna i financijska podrška savjetima mladih...

3/ Gospodarski subjekti, odnosno tržište rada kontinuirano prati mlade i prije njihova izlaska na tržište rada kako bi osigurali kompetentne i kompetitivne stručnjake za svoj proces rada te im nudi niz pogodnosti kako bi ih zaposlili. Teži se povezivanju tržišta rada s visokoškolskim obrazovanjem. Danas su mladi visokoobrazovani stručnjaci najtraženiji gospodarski resurs na tržištu rada pa im poslodavci nude stipendije, kontinuirana usavršavanja (neformalno učenje), poticanje na usvajanje financijske pismenosti i komunikacijskih vještina, kadrovske stanove – posebno za deficitarna zanimanja i za rad u ruralnim područjima, nagrade za inventivni rad, mogućnost ubrzanog napredovanja, zapošljavanje bračnog partnera, suvlasnički udio. Država gospodarstvenicima daje državne povlastice za zapošljavanje mladih.

4/ Nevladine (neprofitne) udruge kroz inovativne programe i projekte zagovaraju i promiču interese i stavove mladih na načelima tolerancije, razumijevanja te poštivanja njihovih prava i potreba radi kvalitetnijeg života mladih osoba u hrvatskom društvu. Nevladine udruge ostvaruju svoje ciljeve i misiju kroz niz aktivnosti poput: promicanja pozitivne afirmacije mladih u društvu i integracija u društvu, sudjelovanja u radu projekata, upoznavanja s izazovima roditeljstva, organiziranja volonterskog rada, provođenja aktivnosti na području

prevencija i suzbijanja nasilja i zanemarivanja, zagovaranja prava djece i mladih, promicanja vrijednosti kao što su humanost, solidarnost, ekološka osviještenost i poštivanje različitosti, pomoći mladima pri integraciji u društvu radi postizanja njihove trajne društveno-ekonomske samostalnosti, zaštita zdravlja mladih, a posebno borba protiv svih oblika ovisnosti.

Nevladine udruge ustrojavaju i razne organizacijske oblike pomoći mladima (pravna, psihološka, savjetodavna) kroz niz programa i akcija: ovisnost – prevencija i posljedice, hrabri telefon, sigurna kuća itd.

5/ Znanstveno-istraživački i razvojni projekti rijetko su nacionalni jer je znanstveno i razvojno istraživanje posao koji zahtjeva visoke i raznovrsne kompetencije te međunarodno umrežavanje, Europski i drugi projekti značajan su izvor i način pomoći mladima. Prvenstveni cilj im je ulaganje u dodatno obrazovanje, međunarodna mobilnost/razmjena mladih, *Zapošljavanje mladih istraživača za potrebe provedbe aktivnosti projekta*, diseminacija rezultata u poslovni sektor i sl.

6/ Roditelji - Uzdržavanje je dužnost i pravo roditelja. Roditelji su prvi i prvenstveno dužni uzdržavati i pomagati svoje maloljetno dijete. Roditelji su dužni uzdržavati punoljetno dijete koje se školuje, Punoljetno dijete koje je završilo navedeno obrazovanje, a ne može se zaposliti, punoljetno dijete koje je završilo navedeno obrazovanje, a ne može se zaposliti, punoljetno dijete koje zbog teške i trajne bolesti ili invaliditeta nije sposobno za rad. Pomoć roditelja nije i ne mora biti samo financijska/novčana. Pomoć može biti moralna i psihološka. Roditelji mogu mlade pomagati nudeći im stanovanje, prehranu, kupovinu odjeće, financiranje obrazovanja, ali i zabave i sportskih aktivnosti. Poznati su slučajevi kada roditelji ulažu ne samo financijska sredstva, nego i svoj osobni rad i znanje u izgradnji karijere djece na raznim područjima (sport, glazba, kultura, znanost, napredovanje na radnom mjestu i dr.

7/ Samo-ulaganje od strane mladih je svakako poznat i poželjan način ulaganja mladih, prije svega u svoje obrazovanje i stjecanje dodatnih vještina i kvalifikacija. Mladi sredstva mogu namaknuti raznim aktivnostima - studiranjem uz rad (što može biti vrlo zahtjevno), studentskim kreditima, sezonskim radom ili iz nekih drugih izvora prihoda (novije vrste) poput digitalnih nomada ili influencera. Poželjno je da navedena sredstva ulažu u stjecanje dodatnih kompetencija i vještina - informalno učenje, financijske pismenosti i komunikacijskih vještina.

III/ POJEDINI SEKTORI ULAGANJA U MLADE

Uvodno treba kazati da za sva navedena područja vrste i načine ulaganja u mlade treba stvoriti povoljni zakonski okvir.

1/ ULAGANJE U OBRAZOVANJE MLADIH - Ne posjeduju svi mladi jednake šanse u svojim obrazovnim karijerama (primjerice, roditeljski status i potpora, stanovanje u ruralnim područjima, pripadnost ranjivim skupinama i sl.). Ove bi se nejednakosti prvenstveno mogle umanjiti sustavom općeg, jednakog i svima dostupnog pristupa kvalitetnom obrazovanju. Motiv mladih za ulaganje u obrazovanje je, osim stjecanja znanja, i pripremanje za tržište rada, osiguranje (boljeg) zaposlenja, materijalnih dobara i društvenog statusa/promocije/inkluzivnosti, mobilnosti.

Među mladima se posebno izdvajaju skupine koje zbog prostorno-geografskih i gospodarskih uvjeta područja u kojem žive nemaju jednake životne prilike. To su mladi u ruralnim područjima gdje se nalaze dodatno marginalizirane skupine poput nacionalnih, seksualnih i etničkih manjina te mladih u NEET statusu (eng. *Not in Education, Employment, or Training*). Ovoj skupini koja više nije u sustavu obrazovanja, nije zaposlena i ne nalazi se u nekom od obrazovnih programa prijeti dugotrajna nezaposlenost, a u skladu s time lišena je i drugih mogućnosti za osobni razvoj i uspjeh.⁴

Niz je mogućih oblika, mjera i aktivnosti ulaganja u mlade - cjelodnevni boravak u školama, besplatni izvanškolski sadržaji, dodjela stipendija, dodjela besplatnih udžbenika i drugih nastavnih materijala i pribora, međunarodna razmjena i mobilnost, odgovarajući radni prostor, lako dostupna informatička oprema, dostupnost i besplatan pristup internetu, izvan-nastavne aktivnosti, studentski i učenički domovi te kvalitetna prehrana, subvencionirani ili besplatan javni prijevoz, ciljani programi za osjetljive skupine u obrazovnom sustavu itd.

2/ ZAPOSŁJAVANJE MLADIH – Hrvatska se već godinama suočava s visokom nezaposlenošću mladih. Iako mladi ljudi nemaju, u pravilu, dovoljno radnog iskustva i vještina, nema sumnje da su oni važan izvor ekonomskog rasta. Za državu velik broj nezaposlenih mladih znači smanjenje poreznih obveznika što izravno utječe na smanjenje državnih prihoda.

⁴ J. Puđak, A. Bušljeta Tonković, M. Kovačić: *Analiza uloge organizacija mladih i za mlade na ruralnim prostorima Hrvatske kroz teoriju neoendogenog razvoja: studija slučaja na primjerima u Ličko-senjskoj i Zadarskoj županiji*, Sociologija i prostor, 60 (2022) 224 (2): 287-317, str. 288.

Iako dob nije i ne bi smjela biti presudni uvjet za zapošljavanje, istina je da mladi imaju niz poželjnih osobina i sposobnosti za poslodavce, neovisno od prethodnog radnog iskustva. Obično poslodavcu donose nove ideje i drugačije perspektive, entuzijizam i motiviranost, unose tehnološke novine i s lakoćom se nose s brzim promjenama tehnologije, lakše i češće komuniciraju putem weba i društvenih mreža, jasno razumiju nove marketinške metode i komunikaciju, odlični su timski radnici i lako se prilagođavaju novom radnom mjestu.⁵

Ulaganje u mlade zaposlenike nije nepotrebnii trošak, posebno ako poslodavac razvija njihove vještine i dugoročno ih priprema za voditeljske pozicije. Ulaganje u mlade i pomoć mladima za brži pristup tržištu rada osigurava veću motiviranost mlade osobe za traženjem posla i zapošljavanjem, kao i brzu nadogradnju znanja i vještina koje su stekli tijekom obrazovanja.

Međutim, integracija mladih osoba na tržištu rada suočava se s brojnim poteškoćama subjektivne i objektivne prirode - nedostatak radnog iskustva, mladi nisu dovoljno upoznati s mjerama aktivne politike zapošljavanja, obrazovni status, odnosno niži stupanj obrazovanja ili neodgovarajuće kvalifikacije za slobodno radno mjesto, „veze i poznanstva“, kronični nedostatak radnih mjesta na tržištu rada, nesprijetnost na prekvalifikaciju, nesprijetnost i nedostatak inicijative za samozapošljavanje, izostanak opsežnijih i efikasnijih mjera države, opredijeljenost za rad u državnom sektoru, spolna i dobna diskriminacija, nesprijetnost za ulazak na tržište rada, nedostatak učeničke ili studentske prakse tijekom školovanja, nedostatak vještina (komunikacijskih, digitalnih, IT, poduzetničkih, liderskih, jezičnih itd.), rad na određeno vrijeme, nefleksibilnost radnog zakonodavstva, statičnost radne snage, neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada, negativni utjecaj COVID19 na zaposlenost i sl.

Značajno je napomenuti da mlade osobe u traženju novoga radnog mjesta ili ostanka na radnom mjestu vode različiti motivi, svakako ne samo ili prvenstveno oni financijske prirode (mogućnost napredovanja i daljnjeg obrazovanja, dobri međuljudski odnosi, stabilnost i sigurnost radnog mjesta, zanimljivost posla, mogućnost planiranja privatnog života, radno mjesto u struci, poslovni i društveni ugled poslodavca i sl.).

Država i poslodavci poduzeli su, poduzimaju i trebali bi poduzeti niz mjera za olakšani pristup tržištu rada mladim osobama - otvaranje novih radnih mjesta, ugovori o radu na neodređeno vrijeme, porezne olakšice, otvaranje novih radnih mjesta prilagođenih obrazovnom stupnju i uvjetima mladih, radna savjetovališta, obvezni javni natječaji, poticanje i potpore za

⁵ *Pet razloga za zapošljavanje mladih ljudi koji traže prvi posao*, podatak na stranici: <https://www.moj-posao.net/Savjet/70644/Pet-razloga-za-zaposljavanje-mladih-ljudi-koji-traze-prvi-posao/47/>, pristup 26. 04. 2023.

samozapošljavanja mladih, prekvalifikacije i dokvalifikacije, stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa – pripravništvo/vježbeništvo, naknade nezaposlenima, jača uloga centara za zapošljavanje, nove ideje i poznavanje i snalaženje u tehnološkim dostignućima, financijama i komunikaciji, veća mobilnost mladih radnika, obrazovanje usmjereno za potrebe tržišta rada, suzbijanje potplaćenosti žena, ciljani programi za osjetljive skupine na tržištu rada, pripreme za razgovor s poslodavcima i izradu CV-a, stjecanje jezičnih vještina, adekvatno vrednovanje i priznavanje kompetencija stečenih neformalnim obrazovanjem i volontiranjem, poticanje na usvajanje financijske pismenosti i komunikacijskih vještina, kadrovski stanovi – posebno za deficitarna zanimanja i za rad u ruralnim područjima, nagrade za inventivni rad, mogućnost ubrzanog napredovanja, zapošljavanje bračnog partnera, suvlasnički udio, državne povlastice za zapošljavanje mladih i sl.

3/ STAMBENI PROSTOR ZA MLADE - Stambeno pitanje nedvojbeno je jedan od najvećih problema s kojima se suočavaju mladi u Hrvatskoj. Stanovanje se veže uz ključne probleme društva kao što su obitelj, zapošljavanje, socijalna politika. Iako se stanovanje i stan definiraju kao ljudsko pravo, ono s druge strane predstavlja „pravo“ koji si u novije vrijeme ne može svatko priuštiti, a posebno ne mladi ljudi. Neriješeni stambeni prostor sa sobom povlači i drugi najvažniji problem današnjice, a to je loša demografska slika neke države.⁶

Mladi u Hrvatskoj bore se s rješavanjem svog stambenog pitanja. Dugoročni najam stanova mladima je teško osigurati zbog nereguliranosti tržišta i sve veće tendencije ka kratkoročnom, turističkom najmu (npr. Airbnb), dok kupovina vlastitog stana za sadašnju generaciju sve više postaje fantazija zbog rasta cijena nekretnina i slabog trenda rasta plaća u državi pa i ne čudi činjenica da se Hrvatska nalazi u samom vrhu Europe prema postotku mladih koji još uvijek žive sa svojim roditeljima, uz prosječnu dob od 31.5 godina.⁷ Stoga su prema nekim objektivnim stambenim pokazateljima kao što su veličina, tip i broj soba stanova mladi ponajviše priklonjeni tzv. naslijeđenom modelu stanovanja.⁸ Posebno su pogođeni samci.

⁶ Kirić, Mateja (2013) *Stambena problematika kod mladih ljudi*. Diplomski rad thesis, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 2.

⁷ *Kupovina vlastitog stana za mlade sve više postaje fantazija, dvije su skupine posebno pogođene*, podatak na stranici: <https://www.poslovi.hr/nekretnine/kupovina-vlastitog-stana-za-mlade-sve-vise-postaje-fantazija-dvije-su-skupine-posebno-pogoene-356310>, pristup 26. 04. 2023.

⁸ Anđelina SVIRČIĆ GOTOVAC, Nikola PETROVIĆ, Branimir KRIŠTOFIĆ, *Radni i stambeni uvjeti znanstvenika u Hrvatskoj*, Revija za sociologiju, 49 (2019), 1: 61–91, str. 86. Vidi o problematici stanovanja mladih i Bežovan G (2008). Stanovanje i stambena politika. U: Puljiz V (ur.). Socijalna politika Hrvatske. Zagreb: Pravni fakultet, 337–390.; Svirčić Gotovac A (2006). Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske, Sociologija sela, 44 (1): 105–127.

Niz je problema koji mladima otežavaju ili onemogućuju rješavanje stambenog pitanja - nedostatak kvalitetne stambene politike na državnoj razini, nezaposlenost i male plaće, sve veće cijene stanova, apartmanizacija, zemljotresi, smanjivanje državnih poticajnih sredstva na stambenu štednju,⁹ nužnost ostanka u roditeljskom domu zbog financijskih razloga, mladi koji nakon 18 godina izlaze iz sustava skrbi te učenici i studenti koji se obrazuju u drugim gradovima i dr.

Razlozi ostanka u „roditeljskom gnijezdu“ su većinom **ekonomske** prirode, ali nikako ne jedini. Unazad nekoliko godina u Hrvatskoj (kao i na razini EU) zabilježen je snažan rast cijena nekretnina i svakodnevnih troškova života. Istovremeno, rast plaća nije sukladan rastu troškova stanovanja. Upravo je zato mladima otežan pristup stanovanju, odnosno stambenom osamostaljivanju. Bitno je istaknuti i da mladi sve kasnije napuštaju dom zbog **promjene prioriteta** u životu. Kasnije se odlučuju na ulazak u vezu / brak, duže ostaju u sustavu obrazovanja, usmjereni su na razvoj karijere, a i više vole udobnost (roditeljskog) doma. Sve to dovodi do toga da mladi radije biraju ostanak u kući svojih roditelja, a pitanje osamostaljivanja pa i zasnivanja obitelji sve se više odgađa za neku kasniju životnu dob. To se odražava i na demografsku sliku u državi.¹⁰

Niz je mjera kojima se može barem donekle olakšati mladima rješavanje stambenog pitanja - povoljni i subvencionirani stambeni krediti, jeftinija gradnja za mlade obitelji, poticanje i subvencioniranje stambene štednje, dugoročni najam stanova, iznajmljivanje državnih stanova i stanova jedinica lokalne samouprave mladima po povoljnim cijenama, kadrovski stanovi, pristupačni studentski domovi, državna kontrola cijena najamnina, subvencioniraju troškove najma stanova mladih i mladih obitelji i sl.

4/ DEMOGRAFIJA I MLADI - Demografska je politika danas, zbog svojih izrazito negativnih trendova (nizak i opadajući prirodni priraštaj, negativan migracijski saldo), u fokusu ne samo znanstvenoga nego i javnoga života. Hrvatska ima sve starije stanovništvo, a emigriraju upravo oni najvažniji- mladi, reproduktivni i radno sposobni.

Odljev radne snage u dobnim skupinama 20–45 godina odmah se reflektirao u poremećenoj dobno-spolnoj piramidi te će u budućnosti rezultirati stvaranjem brojčano manjih naraštaja.

⁹ Mladen Mirko Tepuš, *Analiza poslovanja stambenih štedionica*: Rezultati drugoga HNB-ova projekta anketiranja stambenih štedionica, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2006, str. 24.

¹⁰ PAVKOVIĆ, D., *Zašto mladi u Hrvatskoj tako kasno napuštaju dom svojih roditelja?*, podatak na stranici: [tps://mimladi.hr/2022/04/26/zasto-mladi-u-hrvatskoj-tako-kasno-napustaju-dom-svojih-roditelja/](https://mimladi.hr/2022/04/26/zasto-mladi-u-hrvatskoj-tako-kasno-napustaju-dom-svojih-roditelja/), pristup 26. 04. 2023.

Problematičan segment emigracije mladoga obrazovanoga stanovništva u emigracijskom valu nakon 2008. nije samo gubitak sredstava koja su uložena u njihovo školovanje nego i činjenica da će te mlade generacije svoja znanja i sposobnosti utrošiti u gospodarski razvoj zemalja koje ih nisu obrazovala.¹¹ Migracija je populacijski fenomen koji je najteže predvidjeti, posebno se to odnosi na migriranje visokoobrazovanog segmenta populacije jer je taj segment, više nego ostali, podvrgnut sinergijskim utjecajima konjunkturnih i političkih čimbenika na tržištu radne snage. Stoga je migriranje specifičnog segmenta visokoobrazovane radne snage (mozgova) uputno opisati kao kompleksno polje odlučivanja individue u interakciji sa sistemskim čimbenicima.¹²

Negativni demografski trendovi u Hrvatskoj mogu se sanirati uvođenjem pronatalitetne politike eksplicitnoga tipa koji je usmjeren na znatno povećanje stopa nataliteta i fertiliteta, predlaže autorica, jer bi se na taj način ostvarila ravnoteža između radno sposobnoga mladoga stanovništva i staroga stanovništva.¹³ Mjere koje bi zasigurno pridonijele adekvatnoj pronatalitetnoj politici su: progresivni dječji doplatci usmjereni na treće i veći broj djece, veća materijalna pomoć obitelji s većim brojem djece, razne vrste pomoći mladim zaposlenim majkama i samohranim roditeljima u odgoju i obrazovanju djece, odgovarajuća stambena politika te povoljno radno zakonodavstvo, (potpora i poticaji za novorođenu djecu, osigurana mjesta i subvencioniranje troškova u vrtićima i jaslicama, status zaposlene majkama s više od troje djece, naknade za novorođenčad, povoljni subvencionirani stambeni krediti, jeftinija gradnja za mlade obitelji, ugovori o radu na neodređeno vrijeme, porezne olakšice, otvaranje novih radnih mjesta prilagođenih obrazovnom stupnju mladih, besplatni udžbenici, obiteljska savjetovaništva, subvencionirana hrana i oprema za djecu, sufinanciranje školske i studentske prehrane, subvencionirani ili besplatan javni prijevoz, ulaganje u slabije naseljene i nerazvijene krajeve, povratak iseljenih, roditelj odgojitelj, roditelj njegovatelj, jednokratni novčani dodatak za rođenje djeteta, roditeljski dopust, očinski dopust, povećanje plaća, veći dječji doplatak.

¹¹ Mihela Melem Hajdarović: *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika*, Studia lexicographica, GOD. 12 (2018) BR. 22, STR. 119–124., str. 120.

¹² MIRJANA ADAMOVIĆ, SILVA MEŽNARIĆ, *Potencijalni i stvarni "odljev" znanstvenog podmlatka iz Hrvatske: empirijsko istraživanje*, Revija za sociologiju, Vol XXXIV. (2003), No 3–4: 143–160., str. 143. Vidi i Golub, Branka (1998) *Utjecaj tranzicijskih promjena na odljev znanstvenika u inozemstvo*. Sociologija sela 36(1/4):53–66.

¹³ Vidi i Živić, D.; Pokos, N. i Turk, I. (2005). *Glavni demografski procesi u Hrvatskoj*. Hrvatski geografski glasnik, 67 (1): 43-44.

5/ SPORT I MLADI - Tjelesna aktivnost osnovna je čovjekova potreba od njegovog rođenja do starosti. Suvremeni način života je promijenio životne navike, ne samo odraslih nego i mladih i djece.

Bavljenje športom, njegova promidžba športskim priredbama i postizanjem vrhunskih rezultata osnovni su motivi ulaganja u šport. Bavljenje sportom i tjelesnom aktivnošću, uključenost u sustave poput sportskih klubova, društava sportske rekreacije pokazala se nužnom za zdravlje pojedinaca i društva u cjelini. Sport i tjelesno vježbanje kao sadržaj slobodnog vremena kod djece i mladih nedvojbeno je najvažniji preduvjet pravilnog rasta i razvoja antropoloških obilježja pri čemu ne smijemo zaboraviti ni utjecaj koji sport i tjelesno vježbanje imaju na odgojnu i obrazovnu komponentu razvoja.¹⁴

Posebno je važno uzeti u obzir mlađe populacije i činjenicu koliko je utjecaj sporta na mlade posebno važan i koliko kreira njihovu ličnost kroz najosjetljiviji period razvoja. Fizičko i psihičko zdravlje mladih su usko povezani, ali nužno je promatrati tjelesnu aktivnost iz šireg aspekta kako bi postali svjesni koliko nam kretanje, kao primarna fiziološka potreba, može pružiti osjećaj blagostanja, energičnosti, poboljšanja pamćenja i koncentracije, kvalitetniji san, smanjenje stresa, anksioznosti i depresije, poboljšanje raspoloženja, ublažavanje simptoma ADHD-a, povećanje samopouzdanja i samopoštovanja, suradnja i timski duh itd.¹⁵

Niz je mjera kojima se može pomoći mladima i učiniti im bavljenje sportom dostupnim i poželjnim - financiranje i poticanje rekreacijskog, amaterskog i para olimpijskog sporta, sponzoriranje uspješnih mladih sportaša, obvezno uvođenje tjelesne kulture u obrazovne programe na svim razinama obrazovanja, motivacija za bavljenje sportom, stručni treneri i voditelji, roditeljski pritisak u sportu, sport kao prevencija i način života, tjelesna dobrobit i mentalno zdravlje, provedba savjetovanja pojedinaca i grupa u sportu, poticanje i promicanje športa, provođenje športskih aktivnosti djece, mladih i studenata, djelovanje športskih udruga i športskih saveza, zapošljavanje osoba za obavljanje stručnih poslova u športu, športske aktivnosti osoba s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, poticanje što većeg broja mladih da se uključe u različite športske programe i mogućnost selektiranja onih koji svojim motoričkim sposobnostima imaju preduvjet za bavljenjem vrhunskim športom, sponzoriranje mladih sportaša, kvalitetna i dostupna infrastruktura (sportski tereni i oprema) bez koje nema

¹⁴ Škegro, Dario ; Čustonja, Zrinko ; Milanović, Dragan, *Sport kao sadržaj slobodnog vremena djece i mladih // Upravljanje slobodnim vremenom sadržajima sporta i rekreacije /* Andrijašević, Mirna (ur.), Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009. str. 15-24.

¹⁵ Marija Granić, *Sport i mentalno zdravlje: 10 dobrobiti sporta za našu psihu*, podatak na stranici: https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/mentalno_zdravlje/sport-i-mentalno-zdravlje-10-dobrobiti-sporta-za-nasu-psihiu, pristup 26. 04. 2023.

ni kvalitetnog sporta ni mogućnosti uključivanja većeg broja djece i mladih te ostalih dobnih skupina u sportsko- rekreativne programe i dr.

Usto, nužno je ukazivati i prevenirati potencijalne opasnosti bavljenja sportom - komercijalni pritisak, izrabljivanje mladih igrača, doping, rasizam, nasilje, korupciju i pranje novca, neravnopravnost spolova, zlostavljanje, sportske ozljede.

Sportske aktivnosti mladih i utjecaj sporta na mlade teško je rezolutno odvojiti od područja „mladi i zabava“ te „mladi i zdravlje“.

6/ MEDIJSKO OBRAZOVANJE I MEDIJSKA PISMENOST MLADIH –

Slobodno vrijeme u današnjem suvremenom kontekstu zauzima važno mjesto u životu svakog pojedinca, a posebno djece i mladih koji imaju najviše slobodnog vremena na raspolaganju. Uz druženje s vršnjacima korištenje različitih medija, a osobito televizije i interneta, najčešća aktivnost djece i mladih u onom dijelu slobodnog vremena u kojem ne uče niti se bave nekom izvannastavnom ili izvanškolskom aktivnosti.¹⁶

U suvremenom društvu mediji predstavljaju sastavni i neizostavni dio života mladih. Mladi se s medijima upoznaju vrlo rano, još u ranom uzrastu u obiteljskom okruženju i uvjetima kada stupaju u kontakt s televizijom, tiskom ili sredstvima novih tehnologija koja koriste njihovi roditelji. Poznato je da mediji imaju nesporan utjecaj na razvoj ličnosti, tokom čitavog odrastanja, pa time uloga medija i tradicionalnih i suvremenih dobiva na značenju.¹⁷

Masovni mediji informiraju, odgajaju, obrazuju i zabavljaju, ali i manipuliraju, oblikuju mišljenja, nameću određene dnevne teme te su jednostavno sastavni dio života.¹⁸ Mediji utječu na razvoj identiteta djece i mladeži. Prostor koji sadržajno popunjavaju masovni mediji današnjice velikim je svojim dijelom okrenut djeci i mladima. Masovni elektronski mediji vode snažnu tržišnu utakmicu u kojoj žele biti dominantan kreator društvenih zbivanja, a ne tek puki prenositelj događaja i društvenih kretanja. Ta je nova zadaća medija osobito snažno izražena u stvaranju sadržaja za djecu i mlade.¹⁹ Mladi se u medijima često neopravdano prikazuje kao devijantne, netolerantne, nasilne, nezainteresirane i sl.

¹⁶ Marija Antolčić, *Uloga medija u slobodnom vremenu djece i mladih*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Zagreb, 2016., str. 6.

¹⁷ Samir H. Ljajić, *Uloga tradicionalnih i suvremenih medija u životima dece i mladih*, Sinteze - časopis za pedagoške nauke, književnost i kulturu, Br. 13.

¹⁸ Danijel Labaš, Petra Marinčić, *Mediji kao sredstvo zabave u očima djece*, MediAnali : međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima, Vol. 12 No. 15, 2018.

¹⁹ J. Burić, *Djeca i mladi kao konzumenti masovnih medija - Etika i tržišne manipulacije potrebama mladih*, FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA 120 God. 30 (2010) Sv. 4 (629–634), str. 629.

Rezultati nekih istraživanja pokazuju da većina mladih u nema osnovno znanje i vještine koje su potrebne da bi učestvovali u javnoj komunikaciji i prepoznali, zaštitili se i reagirali na problematične medijske sadržaje. Prije svega većina mladih u suštini nema osnove medijske pismenosti, ne znaju šta su to osnovni novinarski standardi i forme, ne prave značajnu razliku između novinarskih i ne novinarskih formi i nisu svjesni odgovornosti i uloge medija u društvu.²⁰ Politička pismenost podrazumijeva podizanje kompetencija mladih za razumijevanje, kritičku valorizaciju političkih dešavanja i političke zbilje, ali i snažnije uključivanje u politički život, dok medijska pismenost podrazumijeva podizanje kompetencija mladih za kritičku valorizaciju i samostalno kreiranje medijskih poruka.²¹ Medijska pismenost, pak, uključuje mnoga znanja, vještine i kompetencije, no najveća je vrijednost medijske pismenosti u sposobnosti analiziranja, vrednovanja i stavljanja informacija u kontekst. Medijska je pismenost multimedijalna te zahtijeva razvijanje kognitivnih, etičkih, estetskih i filozofskih vještina i znanja.²² Mladi u Hrvatskoj prepoznaju važnost medijskog obrazovanja i žele više sadržaja vezanih uz medijsku pismenost u školi. Najviše ih zanima kako prepoznati lažne vijesti i dezinformacije, kako korištenje društvenih mreža utječe na mentalno zdravlje, utjecaj korištenja društvenih mreža na mentalno zdravlje, zaštita osobnih podataka, sexting i sextortion te analiza medijskih sadržaja.²³

Medijska pismenost omogućava društvenu uključenost mladima te bi je obvezno trebalo uvesti u obrazovne programe na svim razinama, što pretpostavlja i prethodno educiranje nastavnika, financiranje i organiziranje tematskih skupova, projekata, radionica, slobodu medija, olakšani pristup medijima, zastupljenost mladih u medijima, mogućnost da kreiraju medijske sadržaje, veću pozornost analizi i kontroli kvalitete medijskog sadržaja,

U edukaciju mladih o medijskoj pismenosti bi se trebali uključiti i sami mediji kroz posebne sadržaje za mlade koji bi uključivali i edukativnu komponentu.

Kako u medijima ima sve više zabavnog ali i manipulativnog sadržaja, posljedice su sve pogubnije za kreativni izričaj mladih, utječu na nekritičnost prema objavljenim informacijama, dovode do opasnosti neopreznog medijskog komuniciranja i sl. Digitalno doba je uz sve svoje prednosti donijelo i brojne štetnosti čiju kulminaciju vidimo na društvenim mrežama. Govor

²⁰ Sanela Hodžić i Anida Sokol, *Surfanje po tankom ledu : mladi, mediji, problematični sadržaji*, Fondacija za razvoj medija i civilnog društva "Mediacentar", Sarajevo, 2019., str. 71.

²¹ Lejla Turčilo, Amer Osmić, Jusuf Žiga, *Mladi, politika i mediji Priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 2017., str. 7.

²² *Medijska pismenost i civilno društvo*. 2005. Ur. Zgrabljčić Rotar, Nada. Mediacentar. Sarajevo, podatak kod Hana Grgić, Maja Gergorić, Ivana Radanović, Ana Brakus, *Novo vrijeme, novi mediji: medijska pismenost mladih u 21. stoljeću – priručnik*, Mreža udruga Zagor, , str. 7.

²³ Ana Dokler, *MLADI I MEDIJI – REZULTATI ANKETE*, podatak na stranici: <https://www.medijskapismenost.hr/mladi-i-mediji-rezultati-ankete/>, pristup 26. 04. 2023.

mržnje, dezinformacije i fake news naša su svakodnevnica, a jedan od fenomena koji je zaživio upravo zahvaljujući društvenim mrežama je i „cancel kultura“. Cancel kultura poznata je još kao kultura odstranjivanja ili kultura otkazivanja. Pojam se koristi za opisivanje pojave gdje osoba, skupina ili društvena zajednica izbacuje ili „odstranjuje“ pojedine osobe s društvenih mreža ili, u stvarnom životu, iz društvenih, kulturnih, obrazovnih ustanova, javnih institucija ili javnih poduzeća.²⁴

7/ INOVACIJE I TEHNOLOGIJA I MLADI - Mladi su istraživački inicijativni, produktivni i otvoreni suradnji, pa i na području novih tehnologija i inovacija.

Pojava novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija vrlo brzo mijenja društvo u kojem živimo pre-oblikujući načine učenja, rada i sudjelovanja u zajednici.²⁵ Zahvaljujući istraživanjima i inovacijama, osigurava se mladima bolje mjesto za život i rad, za promicanje zapošljavanja, rasta i ulaganja, znanje i rješenja za rješavanje hitnih problema poput epidemije ebole ili izbjegličke krize, dugoročnih društvenih izazova povezanih s prometom, klimatskim promjenama ili energijom, pomažu mladima bolje živjeti unaprjeđenjem zdravstvene skrbi, prometa i sigurnosti te su odskočna daska za brojne nove proizvode i usluge.²⁶

Tehnološki napredak ima pozitivan utjecaj na razvoj društva, jer potiče blagostanje i dobrobit, ali isto tako mnogi tehnološki procesi uzrokuju zagađenje zraka, vode, iscrpljivanje prirodnih izvora, izazivaju promjenu klimatskih prilika i tako negativno djeluju na društvo.²⁷

Zanemarimo li potencijalne i aktualne negativne učinke tehnologije, ostaje nam obratiti pozornost na koristi i mogućnosti za mlade od primjene inovacija i informacijske i komunikacijske tehnologije, kako iz perspektive tehnoloških, tako i ljudskih resursa, odnosno upoznavanja i pristupa modernim tehnologijama, inovacije i nove tehnologije kao obvezni predmet na svim razinama obrazovanja, osnivanje tehnoloških parkova i centara, svima dostupan pristup brzom internetu, poticanje inventivnog stvaralaštva, zaštita intelektualnih kreacija, upoznavanje s 5G tehnologijom i umjetnom inteligencijom, izrada povoljnog pravnog okvira i dr.

²⁴ Bojana Guberac, CENZURA ILI PRAVDA: Što je „cancel kultura“ i što nam ona donosi?, podatak na stranici: <https://lupiga.com/vijesti/cenzura-ili-pravda-sto-je-cancel-kultura-i-sto-nam-ona-donosi>, pristup 27. 04. 2023.

²⁵ Potočnik, Dunja, *Mladi i nove tehnologije*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2007. str. 105-136.

²⁶ *Politike Europske unije: Istraživanje i inovacije*, Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2016., str. 3.

²⁷ Pavle Jakovac, Tea Tomac: *VAŽNOST INOVATIVNOG OBRAZOVANJA I POSLOVI BUDUĆNOSTI*, „TRANSITION/TRANZICIJA“, 2019, Vol. XXI, No. 43, str. 3.

8/ KULTURA I MLADI - Kultura je širok pojam koji obuhvaća razne djelatnosti (npr. obrte, umjetničke i audiovizualnu djelatnosti) u različitim gospodarskim sektorima (npr. proizvodnja, usluge i komunikacije). Kultura je također i resurs, pokretač rasta i zapošljavanja te socijalne uključenosti, ali i korisno sredstvo za jačanje međunarodnih odnosa.²⁸ Kultura predstavlja bitan dio života mladih ispitanika, a uključuje aktivno izražavanje kreativnih ideja, kao i ispunjavanje slobodnog vremena. Institucije u kulturi često ističu kako svojim programima žele privući i mlađu publiku, no pitanje je koliko u tome i uspijevaju. Kulturni programi i događanja koja nude različite kulturne institucije i organizacije često su u diskrepanciji s potrebama mladih pri čemu je primjetno i izostavljanje mladih prilikom kreiranja kulturnih programa za mlade.²⁹

Mladima kulturne manifestacije mijenjaju dnevnu rutinu i poboljšavaju raspoloženje te unaprjeđuju vlastite spoznaje, podižu standard i socijalnu uključenost mladih, posebno mladih u nepovoljnom položaju te predstavljaju određenu društvenu nadogradnju. Kultura je jedan od načina očuvanje hrvatskog jezika i hrvatskoga kulturnog identiteta s načelima kulturne raznolikosti.

Niz je aktivnosti koje bi se moglo i trebalo poduzeti kako bi kultura bila inkluzivna za mlade (a ne kao sada tradicionalistička i elitistička) – nužno je bolje usmjeriti i koordinirati postojeći okvir kako bi se zajamčila djelotvornost i održivost ulaganja u kulturne lokalitete; kulturni programi za mlade trebaju biti kreirani u bliskoj suradnji s mladima; osigurati bolju promociju kulturnih događaja prilagođenih mladima korištenjem jezika mladih te aktualnih kanala komunikacije kojima se mladi najčešće i najviše koriste; približiti klasičnu i visoku umjetnost mladima na interaktivan način (npr. digitalizacijom), razvijati kulturne navike mladih kroz odgojno-obrazovni sustav, veće sudjelovanje u kulturnim i umjetničkim aktivnostima i sadržajima, podizanje razine svijesti o važnosti kulturne baštine; promovirati književne aktivnosti namijenjene djeci i mladima; osiguravanje jednakih prilika svim mladima za sudjelovanje u kulturi te stvarne rasprostranjenosti i dostupnosti kulture i umjetnosti i mladima; povećati profesionalnost osoba koje rade s mladima i zaposlenika u kulturnim institucijama, osigurati sredstva za oporavak kulturnih i kreativnih sektora i industrija nakon pandemije; osigurati besplatne ulaznice ili popuste na ulaznice mladima i dr. Kao i za sva druga područja od velikog je značaja ustrojavanje povoljnog zakonskog okvira i osiguranje financijskih

²⁸ *Ulaganja EU-a u kulturne lokalitete: pitanje koje zaslužuje veću pozornost i koordinaciju*, podatak na stranici: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cultural-investments-08-2020/hr/>, pristup 26. 04. 2023.

²⁹ Kim Cuculić: *Kultura i mladi*, podatak na stranici: <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/ostalo-kultura/pise-kim-cuculic-kultura-i-mladi/>, pristup 26. 04. 2023.

sredstava za provođenje navedenih aktivnosti (prvenstveno iz proračunskih sredstava, poticaja, subvencija, sponzoriranja i sl.).

Kao i na području medija i na području kulture često se postavlja pitanje, odnosno problematika cenzuriranja pojedinih ili dijelova pojedinih kulturnih i umjetničkih sadržaja. Često i zbog (navodne) zaštite djece i mladih. Međutim, kultura uvijek ide i mora ići malo dalje od onoga što bi možda u uobičajenim odnosima bilo normalno i prihvatljivo,³⁰ te s cenzuriranjem kulturnih i umjetničkih sadržaja za mlade (ili zbog mladih) treba biti vrlo oprezan i odvojiti je od politički i ideoloških razloga.

9/ ZDRAVLJE, ZDRAVSTVENI SUSTAV I MLADI - Zdravlje je sastavni dio ljudskog razvoja koji omogućava ekonomski, socijalni i psihološki razvoj društva u pravcu koji društvo želi da ostvari. Zdravlje je osnovni pokretač socio-ekonomskog razvoja, dok socio-ekonomske promjene neminovno utiču na zdravlje. Zaštita zdravlja stanovništva, stoga, predstavlja stalno investiranje u društveni napredak i blagostanje, posebno ako se govori u zaštitu zdravlja mladih. Dostizanje boljeg zdravlja za mlade moguće je kroz aktivnu participaciju svih aktera u društvu u svrhu promjene uvjeta koji značajno utiču na odnos zdravlje/bolest. Budući zdravstveni potencijali mladih će zavisiti od pro-aktivnosti svih učesnika reforme i od podjele odgovornosti za dostizanje ciljeva.³¹

Djeca i mladi zaslužuju posebnu pažnju kada govorimo o zdravlju, između ostalog i zbog povezanosti resursa djetinjstva i mladenačke dobi na utjecaj dobrobiti u odrasloj dobi, gdje očekujemo produktivne pojedince koji odgovorno pridonose zajednici u svim pogledima, i socijalnom i ekonomskom.³²

Popularnost i korištenje društvenih mreža značajno su porasli u posljednje vrijeme te je gotovo nemoguće zamisliti svakodnevno funkcioniranje bez njih. Društvene mreže posebno su važne mladima koji ih koriste u znatno većem omjeru u odnosu na druge dobne skupine. Nasuprot tomu, negativni učinci uporabe društvenih mreža među mladima mogu se povezati s

³⁰ Kultura, umjetnost to je onaj prostor gdje moramo imati razumijevanje i toleranciju. Kultura uvijek ide malo dalje od onoga što bi možda u uobičajenim odnosima bilo normalno i prihvatljivo, ali zato nas kultura i umjetnost toliko intrigiraju, a ja se usudim reći i guraju društvo naprijed. *Ministrica o Mami ŠČ: Ne treba zazivati cenzuru, kultura uvijek ide malo dalje od uobičajenog i normalnog*, podatak na stranici: <https://dubrovackidnevnik.net.hr/vijesti/hrvatska/ministrica-o-mami-sc-ne-treba-zazivati-cenzuru-kultura-uvijek-ide-malo-dalje-od-uobicajenog-i-normalnog>, pristup 27. 04. 2023.

³¹ *STRATEGIJA MLADI I ZDRAVLJE, BOSNA I HERCEGOVINA FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE*, FEDERALNO MINISTRSTVO ZDRAVSTVA, podatak na stranici: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2016/01/CIDA_BYHP-Strategija_mladi_i_zdravlje_FBIH1.pdf, pristup 27. 04. 2023., str. 2.

³² Gordana Šimunković, *Pozicioniranost mentalnog zdravlja djece i mladih u Republici Hrvatskoj*, Jahr : Europski časopis za bioetiku, Vol. 13 No. 2, 2022.

nižim samopouzdanjem, lošijom kvalitetom i ritmom sna, smetnjama pažnje, te mogu voditi depresiji i anksioznosti.³³

Mentalno zdravlje mladih uslijed pandemije promijenjenih je trendova, uz porast anksioznih i depresivnih stanja. Pod mentalnim zdravljem podrazumijevamo skladno funkcioniranje u krugu obitelji, škole, vršnjaka, susjedstva, „kvarta“, zajednice te omogućavanje dostizanja punog potencijala i dobrobiti. Biti dobrog mentalnog zdravlja znači imati sposobnost uspješnog djelovanja, odnosno biti produktivan, imati ispunjavajuće odnose, uspješno se suočavati s problemima i promjenama u našim životima.³⁴

Niz je mjera, ali i subjekata koji bi svojim aktivnostima mogli i trebali štititi i unaprijediti zdravlje mladih - financiranje i dostupnost mjera i sredstava samozaštite, prevencije i poticanje zdravog načina života, implementiranje u obrazovni sustav, financiranje zdravstva, dostupnost skupih lijekova i lijekova za rijetke bolesti, poticati solidarnost i odgovornost mladih za starije, besplatno ili subvencionirano dopunsko zdravstveno osiguranje, smanjenje menstrualnog siromaštva i destigmatizacija, smanjiti ovisnost o internetu, uvođenje tjelesne i zdravstvene kulture kao obveznog predmeta, povećati dostupnost zdravstvenih sadržaja vezanih za zaštitu mentalnog zdravlja, promicanje spolno odgovornog ponašanja, zaštitu spolnog i reproduktivnog zdravlja, te promociju zdravih stilova života mladih; osigurati veću dostupnosti kvalitetnog obrazovanja i zdravstvenih usluga u području mentalnoga zdravlja koje su prilagođene mladima te osiguranje zdravog okruženja za rast i razvoj; povećati broj institucija primarne zdravstvene zaštite prilagođenih u pružanju usluga prijateljskog pristupa mladim ljudima; osigurati potpuni obuhvat mladih ljudi zdravstvenom zaštitom; povećati dostupnost, povjerljivost, prihvatljivost i kvalitetu zdravstvenih i nezdravstvenih usluga mladima s posebnim fokusom na ranjive grupe; osigurati veću razinu znanja i vještina u oblasti zdravlja mladih i zdravih stilova života kroz sve vidove edukacije (formalne, neformalne i cjeloživotne); upozoravati na štetne posljedice konzumiranja alkohola među mladima (najčešće akutno trovanje, nesreće, nasilje i kriminal, moguće ovisnost i prerana smrt); posljedice nekretanja i sjedalačkog načina života (epidemija pretilosti, nepravilno držanje i skolioza i sl.), učiniti pušenje manje privlačnim mladima, otvarati savjetovišta za psihičku potporu mladima i dr.

³³ Ena Babić, *Društvene mreže i mentalno zdravlje mladih*, diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2021.

³⁴ *Odgovornost za mentalno zdravlje mladih leži u ponašanju odraslih!*, podatak na stranici: <https://zivjetizdravo.eu/2020/08/12/medjunarodni-dan-mladih/>, pristup 27. 04. 2023.

10/ POLITIKA I MLADI - Demokracija nije potpuna bez inkluzije; mladi i žene trebaju da budu važan dio donošenja odluka. Politika se i dalje smatra isključivim domenom za moćne i iskusne muškarce u ovoj oblasti. Mladi se uglavnom koriste za kampanje i izborna okupljanja. Usprkos volji većine, oni su i dalje izvan procesa diskusija o politikama, bez pristupa donošenju odluka i sa vrlo ograničenim mogućnostima pristupa programima napredovanja i razvoja. Često ostaju marginalizirani zbog godina, ograničenih mogućnosti i nedostatka iskustva. Pitanja, kao što su nedostatak povjerenja, korupcija, nedosljednost ideja i ograničeni prostor za svrsishodni angažman, utiču na to da je veliki dio mladih apatičan prema politici.³⁵

Mladi nisu monolitno političko tijelo, a što je potpuno očekivano, jer je politika bitno interesno obilježen društveni fenomen. Na doživljaj politike i prihvaćanje ispitanih političkih vrijednosti, stavova i oblika ponašanja ponajviše utječe obrazovanost mladih. Politička uvjerenja i stavovi jednim dijelom nužno ovise o aktualnim društvenim i političkim zbivanjima, a kako je riječ o mladima, treba stalno potencirati problem nepostojanja adekvatnog obrazovanja za demokraciju. Mladi su suglasni da su nedovoljno zastupljeni u političkom životu zemlje, i utoliko je logično da većina smatra prihvatljivim uvođenje tzv. kvota za mlade. Mladi politiku ne doživljavaju kao integralni dio svoga svakodnevnoga života, niti političku moć percipiraju kao jedan od najvažnijih elemenata ukupne društvene moći, a u krajnjoj instanciji i komponentu društvenog statusa.³⁶ Značajno je poticanje mladih na aktivno sudjelovanje u političkom životu, izlazak na izbore, samo-organiziranje i izbor predstavnika, nacionalni interesi i interesi mladih iznad su stranačkih.

Pogled mladih na politiku često se manifestira kao nezadovoljstvo političkim elitama, korumpiranost, nemogućnost utjecaja, starije garniture raspravljaju o stvarima koje se ne tiču mladih i isključuju ih iz društvenog i političkog života. Mladi smatraju da se njihovo mišljenje ne uzima u obzir, pa se s vremenom i pasiviziraju. Mladima je potrebno omogućiti sudjelovanje u odlukama koje ih se tiču od najranije dobi, pokazati im da je njihov glas važan i da za probleme koje ih muče netko ima sluha. Mladi su zbog (političkog) neiskustva često podložni manipulacijama, utjecaju socijalnih obilježja, stupnja obrazovanja i raznih pripadnosti na njihove političke vrijednosti i na njihove političke stavove.

Bavljenjem politikom mladi razvijaju sebe kao osobu, stječu iskustva za napredovanje, političkim aktivnostima unaprjeđuju život šire zajednice i dr. Zbog toga je značajno što prije

³⁵ *Mladi u politici*, Balkanska grupa za istraživanje politika (BPRG), 2018., str. 1-9.

³⁶ Ilišin, Vlasta, *Mladi i politika // Mladi uoči trećeg milenija* / Ilišin, Vlasta; Radin, Furio (ur.). Zagreb: IDIZ; Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002. str. 356 (155-202).

upoznati mlade s osnovnom definicijom politike; usuglasiti važnost primjene politike, a posebno strategije prema mladima na svim razinama vlasti i u svim sektorima; kreirati definiciju politike i strategije prema mladima na općinskom nivou; jasno precizirati korake izrade strategije prema mladima i procedure u tom procesu; definirati odgovorene osobe (institucije) za kreiranje strategije; omogućiti mladima razmjenu mišljenja i znanja o pitanjima politike i strategije prema mladima i sl.

11/ ZABAVA I MLADI - Slobodno je vrijeme društveni fenomen koji zahtijeva temeljit pristup u svim sferama života. Ono je važno za razvoj ličnosti djece i mladih i otvara im mogućnosti za zadovoljavanje interesa i potreba. Također im pomaže u aktiviranju svojih stvaralačkih snaga za čije zadovoljavanje i izražavanje nisu imali prilike u ostalim vidovima života. Mladi traže od obitelji, škole, medija i drugih odgojnih čimbenika zanimljive i primjerene aktivnosti za zadovoljavanje svojih potreba i interesa. Ako ih oni nisu spremni pružiti, mladi traže odgovore na drugim mjestima, s vršnjacima sličnih interesa i motivacije.³⁷ Način provođenja slobodnog vremena oslikava stil života mladih.

Vrijeme (sve većeg dijela) mladih provedeno pred ekranima (televizora, mobitela i računala) izjednačilo se (negdje i prekoračuje) s vremenom boravka u školi. Najzastupljenija orijentacija mladih u slobodnom vremenu je na dokoličarenje (gledanje televizora, surfanje po internetu, slušanje radija, čitanje revija, časopisa, izležavanja, lutanja po gradu, trgovačkim centrima i sl.), orijentacija na zabavu (odlazak na zabavne koncerte, izlazak u diskoklubove, odlazak na kućne zabave), obiteljska orijentacija (odlazak u crkvu, sudjelovanje u tradicijskim igrama tj. obiteljskim igrama i briga o kućnim ljubimcima), orijentacija na sport (aktivno, rekreativno bavljenje sportom, odlazak na sportske priredbe) i najmanje kulturna orijentacija (odlazak u kazalište, posjećivanje izložbi, čitanje knjiga, posjećivanje tečajeva...)³⁸

Zabava (eng. Entertainment), jeste oblik aktivnosti koji privlači pažnju i interes jednog dijela publike, ili pruža zadovoljstvo i užitak. To može biti ideja ili plan, ali je veća vjerojatnoća da bude jedna od aktivnosti ili događaja koji su se razvili tokom hiljada godina posebno u svrhu privlačenja pažnje publike. Zabava je spontano ili organizirano provođenje slobodnog vremena, s ciljem rekreacije, opuštanja ili druženja s prijateljima. Postoje različiti vidovi zabave (samostalno slušanje glazbe ili u društvu, pasivna zabava i aktivna zabava, najčešće noćni

³⁷ Vesnica Mlinarević, Vesna Gajger, *Slobodno vrijeme mladih - prostor kreativnog djelovanja*, podatak na stranici: https://bib.irb.hr/datoteka/505378.Slobodno_vrijeme_mladih.pdf, pristup 27. 04. 2023., str 43.

³⁸ Zlatko Miliša, Višnja Milačić, *ULOGA MEDIJA U KREIRANJU SLOBODNOG VREMENA MLADIH*, *Riječki teološki časopis*, Vol. 36 No. 2, 2010.

izlasci, mobitel i Internet, prostorna određenja – disko klub, sportski tereni, kafić, zidić, kreativne aktivnosti – crta, piše, svira i sl., razvijanje novih osobnih i specifičnih identiteta u zabavi, razvijanje kulturološkog identiteta kroz zabavu, potreba za neovisnosti i bunt protiv autoriteta, koliko odgovornosti toliko slobode). Ona se može upražnjavati samostalno, ali je još bolja kao društvena aktivnost. Zabava se može definirati i kao ugodno provođenje vremena; provod, razonoda, zadovoljstvo, ono što omogućuje da se ugodno provodi vrijeme.³⁹

Zabava je pojava zbog koje se osoba ponaša s entuzijazmom i radošću, inače bi bila u situaciji dosade ili barem ravnodušnosti. Može se reći da je zabava važan fenomen za razvoj i rast ljudskog bića jer iako su pitanja poput odgovornosti, rada, zalaganja, napora i ozbiljnosti središnja u mnogim područjima svakodnevnog života, oni su također Istina da uživanje trenuci zabave i zabave surađuju s radošću, s emocionalnim razvojem, s mogućnošću pozitivnije perspektive života itd. Zbog toga zabava, vrlo bitna u životu djeteta i mladih, mora biti prisutna kako bi im pomogla da razviju svoje interese, koncentriraju se, odmire itd.⁴⁰

Zabava spada u nestrukturirane aktivnosti čiji efekti po razvoj i mentalno zdravlje adolescenata i mladih mogu biti i negativni u odnosu na školski uspjeh, fizičku aktivnost, razvoj identiteta i zadovoljstvo sobom, sklonost rizičnim ponašanjima, odsustvom svrsishodnosti, nestrukturiranim druženjem i utjecajem vršnjaka sklonih anti-socijalnom ponašanju, odsustvom nadzora odraslih i siromaštvom,⁴¹ ovisnošću (alkoholizam, droge, kocka klađenje, Internet i dr.), krađom identiteta, kažnjivim radnjama, pedofilijom na internetu, trafikingom, žrtvom maltretiranja ili uhođenja, cyberbullyinga.

12/ VOLONTERSTVO, HUMANITARNI RAD MLADIH – Volontiranje je dobrovoljna aktivnost pojedinca usmjerena na dobrobit zajednice i drugih bez financijske naknade. Stjecanje iskustva, odnosno znanja te altruizam, odnosno pomaganje izdvajaju se kao najučestaliji razlozi za angažiranje u volonterskoj aktivnosti, dok je nedostatak vremena najistaknutija prepreka volontiranju.⁴² U vremenu u kojem živimo poticanje mladih na

³⁹ Definicija pojma „Zabava“, <https://jezikoslovac.com/word/iy30> <https://jezikoslovac.com/word/iy30>, pristup 27. 04. 2023.

⁴⁰ Definicija zabave, podatak na stranici: <https://theclinkinggeneration.com/1171-definition-of-fun#>, pristup 27. 04. 2023.

⁴¹ Ivana Stepanović Ilić, *Mladi i zabava: Ima li mesta za zabrinutost?*, podatak na stranici: https://www.researchgate.net/publication/257545323_MLADI_I_ZABAVA_IMA_LI_MESTA_ZA_ZABRINU_TOST, pristup 27. 04. 2023. Vidi i Leburić, Anči; Relja, Renata, *Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu // Napredak (Zagreb)*, **140** (1999), 2; 175-183.

⁴² Sanja Skočić Mihić, Darko Lončarić, Aileen Rudelić, *VOLONTIRANJE STUDENATA S DJECOM I MLADIMA S POSEBNIM ODGOJNO-OBRAZOVNIM POTREBAMA*, Ljetopis socijalnog rada 2011., 18 (3) 579-600 str., str. 595. Vidi i Čulum, B. (2007). *Hrvatska sveučilišta u promociji volonterstva – primjeri koje*

volontiranje ima višestruku važnost. Osim što predstavlja izvor društvene energije za pomoć skupinama u potrebi, ono je i iskustveni način odgoja mladih za aktivnu građansku ulogu u razvoju socijalnog i demokratskog društva. Jednako važnu ulogu volonterstvo ima u razvoju samopoštovanja i vrijednih socijalnih vještina važnih za razvoj svakog pojedinca. Volontiranje ima potencijal podržati odgovorno odrastanje i vrlo je dragocjen alat za uvođenje mladih ljudi u građansku odgovornost i aktivizam.⁴³

Organizacije i pojedinci koji streme razvoju kako na osobnoj, lokalnoj i globalnoj razini odgovaraju na društvene izazove socijalnim angažmanom i volonterским radom u izgradnji civilnog društva. Jedan od vidljivih načina razvijanja civilnog društva jest uključivanje mladih ljudi kroz volontiranje u razne društvene mreže kojima se mijenja paradigma društvene dinamike i društvenog razvoja općenito. Najčešći razlozi volontiranja su: usvajanje novih znanja i vještina te želja da se nešto promjeni u društvu. S druge strane najčešće zapreke volontiranju su nedostatak prilika i poticaja iz šire društvene zajednice te nedovoljna informiranost. Mladi ljudi, poglavito studenti pokazuju vrlo razvijenu svijest o svojoj ulozi inicijatora društvenih promjena te pronalaze prilike prema vlastitim interesima da razvijaju svoja znanja i kompetencije te postaju integralni dio „učehih organizacija“ i socijalnih mreža.⁴⁴

Volonteri imaju brojnije i snažnije društvene veze te se manje osjećaju izoliranima i usamljenima. Zatim, volontiranje pomaže u stjecanju ne samo profesionalnih već i transverzalnih vještina poput timskog rada i komunikacije, što je izuzetno važno na tržištu rada, jer povećava zaposlenost. Naime, poslodavci traže proaktivne ljude koji imaju nešto više od same sveučilišne diplome.⁴⁵

Mladi volontiranjem (dobrovoljnim radom) stječu samopoštovanje; razvijanje razumijevanja za društvene probleme i suosjećanja s drugima; nove spoznaje; unapređivanje životnih vještina; učenje socijalnih vještina i razvijanje moralnog i etičnog koncepta; mogućnost utjecanja na društvene promjene; nova znanja i vještine; nova poznanstva s različitim društvenim skupinama; emocionalno sazrijevanje; veća društvena solidarnost i senzibilitet mladih za društvo; zadovoljstvo koje proizlazi iz pomaganja drugima; osjećaj

treba slijediti. U: Ledić, J. (ur.), *Volontiranje je cool: Društveno odgovorno Sveučilište – poticaj kulture volontiranja*. Rijeka: Zaklada Sveučilišta u Rijeci, 16-20. Topčić, D. (ur.) (2006). Priručnik za rad s volonterima. Split: Udruga Mi - Volonterski centar Split.

⁴³ *Volontiranje i mladi*, podatak na stranici: <http://www.zaklada-sandra-stojic.hr/Volontiranje>, pristup 27.04.2023.

⁴⁴ Marić, Ivana ; Valdevit, Mirna ; Zovko, Vatroslav, *Društveni izazovi i uključenost mladih kroz volontiranje u izgradnju civilnog društva, Zbornik radova Međunarodne znanstvene konferencije ; Socijalni rad i borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti ; profesionalna usmjerenost zaštiti i promicanju ljudskih prava / Leutar, Zdravka (ur.)*, Zagreb: Zaklada Marija De Mattias, 2011. str. 489-502.

⁴⁵ *Volontiranje pozitivno utječe na zdravlje i karijeru*, podatak na stranici: <https://www.mobilnost.hr/hr/novosti/volontiranje-pozitivno-utjece-na-zdravlje-i-karijeru/>, pristup 27. 04. 2023.

korisnosti i pripadnosti; prva profesionalna iskustva; volontiranje pozitivno utječe na zdravlje, društvene veze te uspješniju karijeru pojedinaca; mladi volontiranjem postaju usmjereni na određeni cilj i preuzimaju odgovornost. Volontiranje rezultira stvaranjem novih vrijednosti; većom građanskom odgovornost i aktivizmom mladih; razvojem društvene solidarnosti; boljom socijalnom inkluzijom mladih u društvo; razvijanjem kreativnosti i tolerancije; boljom kvalitetom življenja; humanijim društvom; prevencijom poremećaja u ponašanju; boljom konkurentnost mladih na tržištu rada; učinkovitijim odgovaranjem na potrebe u društvu; povećanjem socijalnog kapitala i društvene kohezije.

Što se tiče sličnosti i razgraničenja volonterstva od humanitarnog rada, treba kazati da humanitarni rad mladih jača zajedništvo i solidarnost i predstavlja put do razvoja humanijega i ravnopravnijeg društva. Povezuje ljude različitih interesa, statusa, obrazovanja, nacionalnosti, boje kože, ljude koje vodi najplemenitiji cilj, cilj pružanja pomoći drugima, kako bi svijet u kojem živimo učinili boljim. Područje humanitarnog rada, odnosno prikupljanje i pružanje humanitarne pomoći u Republici Hrvatskoj regulirano je Zakonom o humanitarnoj pomoći („Narodne novine“, broj 102/15. i 98/19.). S druge strane Sukladno Zakonu o volonterstvu (Narodne novine broj 58/07, 22/13 i 84/21, dalje u tekstu: Zakon), volontiranjem se smatra dobrovoljno ulaganje osobnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti za dobrobit druge osobe ili zajednice, a obavljaju ih volonteri na način predviđen Zakonom, bez postojanja uvjeta isplate novčane nagrade ili potraživanja druge imovinske koristi za obavljeno volontiranje.

POPIS LITERATURE:

MIRJANA ADAMOVIĆ, SILVA MEŽNARIĆ, *Potencijalni i stvarni “odljev” znanstvenog podmlatka iz Hrvatske: empirijsko istraživanje*, Revija za sociologiju, Vol XXXIV. (2003), No 3–4: 143–160.

Marija Antolčić, *Uloga medija u slobodnom vremenu djece i mladih*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Zagreb, 2016

Ena Babić, *Društvene mreže i mentalno zdravlje mladih*, diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2021.

Bežovan, G. (2008). *Stanovanje i stambena politika*. U: Puljiz V (ur.). *Socijalna politika Hrvatske*. Zagreb: Pravni fakultet, 337–390.

J. Burić, *Djeca i mladi kao konzumenti masovnih medija - Etika i tržišne manipulacije potrebama mladih*, FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA 120 God. 30 (2010) Sv. 4 (629–634).

Kim Cuculić: Kultura i mladi, podatak na stranici: <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/ostalo-kultura/pise-kim-cuculic-kultura-i-mladi/>, pristup 26. 04. 2023.

Ćulum, B. (2007). Hrvatska sveučilišta u promociji volonterstva – primjeri koje treba slijediti. U: Ledić, J. (ur.), *Volontiranje je cool: Društveno odgovorno Sveučilište – poticaj kulture volontiranja*. Rijeka: Zaklada Sveučilišta u Rijeci, 16-20.

Ana Dokler, *MLADI I MEDIJI – REZULTATI ANKETE*, podatak na stranici: <https://www.medijskapismenost.hr/mladi-i-mediji-rezultati-ankete/>, pristup 26. 04. 2023.

Golub, Branka (1998) *Utjecaj tranzicijskih promjena na odljev znanstvenika u inozemstvo*. Sociologija sela 36(1/4):53–66.

Marija Granić, *Sport i mentalno zdravlje: 10 dobrobiti sporta za našu psihu*, podatak na stranici: https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/mentalno_zdravlje/sport-i-mentalno-zdravlje-10-dobrobiti-sporta-za-nasu-psihu, pristup 26. 04. 2023.

Bojana Guberac, *CENZURA ILI PRAVDA: Što je „cancel kultura“ i što nam ona donosi?*, podatak na stranici: <https://lupiga.com/vijesti/cenzura-ili-pravda-sto-je-cancel-kultura-i-sto-nam-ona-donosi>, pristup 27. 04. 2023.

Mihela Melem Hajdarović: *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika*, Studia lexicographica, GOD. 12 (2018) BR. 22, STR. 119–124.

Sanela Hodžić i Anida Sokol, *Surfanje po tankom ledu : mladi, mediji, problematični sadržaji*, Fondacija za razvoj medija i civilnog društva “Mediacentar” , Sarajevo, 2019.

Ilišin, Vlasta, *Mladi i politika // Mladi uoči trećeg milenija* / Ilišin, Vlasta; Radin, Furio (ur.). Zagreb: IDIZ; Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002. str. 356 (155-202).

Pavle Jakovac, Tea Tomac: *VAŽNOST INOVATIVNOG OBRAZOVANJA I POSLOVI BUDUĆNOSTI*, „TRANSITION/TRANZICIJA“, 2019, Vol. XXI, No. 43.

KAKVU BUDUĆNOST MLADI IMAJU U HRVATSKOJ?, podatak na stranici: <http://www.zagor.info/clanak/kakvu-buducnost-mladi-imaju-u-hrvatskoj>, pristup 24. 04. 2023.

Kirić, Mateja (2013) *Stambena problematika kod mladih ljudi*. Diplomski rad thesis, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Kupovina vlastitog stana za mlade sve više postaje fantazija, dvije su skupine posebno pogođene, podatak na stranici: <https://www.poslovni.hr/nekretnine/kupovina-vlastitog-stana-za-mlade-sve-vise-postaje-fantazija-dvije-su-skupine-posebno-pogoene-356310>, pristup 26. 04. 2023.

Vesnica Mlinarević, Vesna Gajger, *Slobodno vrijeme mladih - prostor kreativnog djelovanja*, podatak na stranici: https://bib.irb.hr/datoteka/505378.Slobodno_vrijeme_mladih.pdf, pristup 27. 04. 2023.

Danijel Labaš, Petra Marinčić, *Mediji kao sredstvo zabave u očima djece*, MediAnali : međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima, Vol. 12 No. 15, 2018.

Samir H. Ljajić, *Uloga tradicionalnih i savremenih medija u životima dece i mladih*, Sintez - časopis za pedagoške nauke , književnost i kulturu, Br. 13.

Leburić, Anči; Relja, Renata, *Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu // Napredak (Zagreb)*, **140** (1999), 2; 175-183.

Marić, Ivana ; Valdevit, Mirna ; Zovko, Vatroslav, *Društveni izazovi i uključenost mladih kroz volontiranje u izgradnju civilnog društva*, *Zbornik radova Međunarodne znanstvene konferencije ; Socijalni rad i borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti ; profesionalna usmjerenost zaštiti i promicanju ljudskih prava / Leutar, Zdravka (ur.)*, Zagreb: Zaklada Marija De Mattias, 2011. str. 489-502.

Medijska pismenost i civilno društvo. 2005. Ur. Zgrabljić Rotar, Nada. Mediacentar. Sarajevo, podatak kod Hana Grgić, Maja Gergorić, Ivana Radanović, Ana Brakus, *Novo vrijeme, novi mediji: medijska pismenost mladih u 21. stoljeću – priručnik*, Mreža udruga Zagor.

Ministrica o Mami ŠČ: Ne treba zazivati cenzuru, kultura uvijek ide malo dalje od uobičajenog i normalnog, podatak na stranici: <https://dubrovackidnevnik.net.hr/vijesti/hrvatska/ministrica-o-mami-sc-ne-treba-zazivati-cenzuru-kultura-uvijek-ide-malo-dalje-od-uobicajenog-i-normalnog>, pristup 27. 04. 2023.

Mladi u politici, Balkanska grupa za istraživanje politika (BPRG), 2018., str. 1-9.

Zlatko Miliša, Višnja Milačić, *ULOGA MEDIJA U KREIRANJU SLOBODNOG VREMENA MLADIH*, *Riječki teološki časopis*, Vol. 36 No. 2, 2010.

Odgovornost za mentalno zdravlje mladih leži u ponašanju odraslih!, podatak na stranici: <https://zivjetizdravo.eu/2020/08/12/medjunarodni-dan-mladih/>, pristup 27. 04. 2023.

PAVKOVIĆ, D., *Zašto mladi u Hrvatskoj tako kasno napuštaju dom svojih roditelja?*, podatak na stranici: [tps://mimladi.hr/2022/04/26/zasto-mladi-u-hrvatskoj-tako-kasno-napustaju-dom-svojih-roditelja/](https://mimladi.hr/2022/04/26/zasto-mladi-u-hrvatskoj-tako-kasno-napustaju-dom-svojih-roditelja/), pristup 26. 04. 2023.

Pet razloga za zapošljavanje mladih ljudi koji traže prvi posao, podatak na stranici: <https://www.moj-posao.net/Savjet/70644/Pet-razloga-za-zaposljavanje-mladih-ljudi-koji-traze-prvi-posao/47/>, pristup 26. 04. 2023.

Politike Europske unije: Istraživanje i inovacije, Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2016.

Potočnik, Dunja, *Mladi i nove tehnologije*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2007. str. 105-136.

Puđak, A. Bušljeta Tonković, M. Kovačić: *Analiza uloge organizacija mladih i za mlade na ruralnim prostorima Hrvatske kroz teoriju neoendogenog razvoja: studija slučaja na primjerima u Ličko-senjskoj i Zadarskoj županiji*, Sociologija i prostor, 60 (2022) 224 (2): 287-317.

Sanja Skočić Mihić, Darko Lončarić, Aileen Rudelić, *VOLONTIRANJE STUDENATA S DJECOM I MLADIMA S POSEBNIM ODGOJNO-OBRAZOVNIM POTREBAMA*, Ljetopis socijalnog rada 2011., 18 (3) 579-600

STRATEGIJA MLADI I ZDRAVLJE, BOSNA I HERCEGOVINA FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE, FEDERALNO MINISTRSTVO ZDRAVSTVA, podatak na stranici: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2016/01/CIDA_BYHP-Strategija_mladi_i_zdravlje_FBIH1.pdf, pristup 27. 04. 2023.

Svirčić Gotovac, A. (2006). Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske, Sociologija sela, 44 (1): 105–127.

Ivana Stepanović Ilić, *Mladi i zabava: Ima li mesta za zabrinutost?*, podatak na stranici: https://www.researchgate.net/publication/257545323_MLADI_I_ZABAVA_IMA_LI_MEST_A_ZA_ZABRINUTOST, pristup 27. 04. 2023.

Anđelina SVIRČIĆ GOTOVAC, Nikola PETROVIĆ, Branimir KRIŠTOFIĆ, *Radni i stambeni uvjeti znanstvenika u Hrvatskoj*, Revija za sociologiju, 49 (2019), 1: 61–91.

Gordana Šimunković, *Pozicioniranost mentalnog zdravlja djece i mladih u Republici Hrvatskoj*, Jahr : Europski časopis za bioetiku, Vol. 13 No. 2, 2022.

Škegro, Dario ; Čustonja, Zrinko ; Milanović, Dragan, *Sport kao sadržaj slobodnog vremena djece i mladih // Upravljanje slobodnim vremenom sadržajima sporta i rekreacije / Andrijašević, Mirna (ur.)*, Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009. str. 15-24.

Mladen Mirko Tepuš, *Analiza poslovanja stambenih štedionica: Rezultati drugoga HNB-ova projekta anketiranja stambenih štedionica*, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2006.

Topčić, D. (ur.) (2006). Priručnik za rad s volonterima. Split: Udruga Mi - Volonterski centar Split.

Lejla Turčilo, Amer Osmić, Jusuf Žiga, *Mladi, politika i mediji Priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 2017.

ULAGANJE U MLADE LJUDE – PROJEKT GLUE, podatak na stranici: <https://argonauta.hr/argonautini-projekti/ulaganje-u-mlade-ljude-projekt-glue/>, pristup 24. 04. 2023.

Ulaganja EU-a u kulturne lokalitete: pitanje koje zaslužuje veću pozornost i koordinaciju, podatak na stranici: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cultural-investments-08-2020/hr/>, pristup 26. 04. 2023.

Volontiranje i mladi, podatak na stranici: <http://www.zaklada-sandra-stojic.hr/Volontiranje>, pristup 27.04. 2023.

Volontiranje pozitivno utječe na zdravlje i karijeru, podatak na stranici: <https://www.mobilnost.hr/hr/novosti/volontiranje-pozitivno-utjece-na-zdravlje-i-karijeru/>, pristup 27. 04. 2023.

Jusuf Žiga, *MLADI U BOSNI I HERCEGOVINI – REZULTATI DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA*, u knjizi Lejla Turčilo, Amer Osmić, Jusuf Žiga, *Mladi, politika i mediji Priručnik za razvijanje političke i medijske pismenosti mladih*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 2017.

Živić, D.; Pokos, N. i Turk, I. (2005). *Glavni demografski procesi u Hrvatskoj*. Hrvatski geografski glasnik, 67 (1): 43-44.